וכי (ג) לא נקיט לה מי שרי. קשה דלמן זה קוגיית הש"ס דלעיל קאמר היכא דנקיט מנא ולא נקיט לה לא תבעי לך דבעינן לאשה ורובה והשתא פריך מי שרי וי"ל לא מעוס דפשיטא ליה קאמר הכי אלא אפי' אם תימצי לומר דשרי לא שרי אלא בראשה ורובה:

והתניא לא ימלא. גבי פסי בירלות מיתניא ומשמע דקאי אמתני' ואע"ג דאיכא לאשה ורובה ועל כרחך בדלא נקיט לה איירי דאי בדנקיט לה איירי אם כן מה הועילו לאשה ורובה של פרה:

אמר אביי הכא באיבום העומד בדה"ר. פירוש שהבהמה אוכלת מן האיבום בדה"ר אלא הפסין וקא משמע לן דלא ימלא דלי ויתנו על ראש האיבום ויאחזו בידו דילמא חזי לראש האיבום שבדה"ר נתקלקל וילך שם עם הדלי ומפיק מרשות היחיד לרשות הרבים אלא שופך לפניה דכי נמי חזי לראש האיבום שנתקלקל ואזל להתם הא ליתיה מידי בידיה דהא כששפך הניח הדלי בין הפסין ובחנם דתק רש"י לפרש שהבהמה עומדת בבית ויש ספרים שכתוב בהן וכן גירסת רבינו חננאל דלמא חזי לאיבום דמקלקל ומפיק ליה לדווליה בהדיה פירוש שלא יכול להניח הדלי בראש האיבום שבין הפסין ומפיק לה לדווליה דרך האיבום דעומד אדם בדה"ר ומטלטל בדה"י וחזי ליה לאדם דמקלקל ומנח ליה וקא מפיק ליה מרה"י לרה"ר ומנח ליה פי' על מרעה בדה"ר עד דמתקן ליה לאיבום:

אובסין. הלי אובסין לאו דוקא אלא כלומר מלעיטין דתנן בפ' בתרא דשבת (ד' קיח:) אין אובסין את הגמל אלא מלעיטין: מידי

וכן בגת גבי אדם הא אמר דבעי ראשו ורובו גבי פרה[ה] מי בעינן לה ראשה ורובה או לא כל היכא דקא נקיט מנא ולא נקיט לה לא תיבעי לך דבעי ראשה ורובה מלגיו כי תבעי לך היכא דנקיט מנא ונקיט לה מאי א"ל תניתוה[ו] ובלבד שתהא הפרה ראשה ורובה מבפנים ושותה מאי לאו דנקיט לה ונקיט מנא לא דנקיט מנא ולא נקיט לה וכי נקיט מנא ולא נקיט לה מי שרי והתניא [ז] לא ימלא אדם מים ויתן בשבת לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאיליה הא אתמר עלה [ח] אמר אביי הכא באבום העומד ברשות הרבים גבוה [ט] טפחים ורוחב ד' וראשו אחד נכנס לבין הפסין גזרה דילמא חזי ליה לאבום דמקלקל ואתי לתקוניה ודרא ליה לדוולא בהדיה וקא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים וכי האי גוונא מי מיחייב [י] והאמר רב ספרא אמר ר' אמי אמר ר' יוחנן [א] המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך אלא זמנין דמתקן ליה, והדר מעייל ליה וקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד איכא דאמרי גבי אדם הא קאמרינן דסגי ליה בראשו ורובו גבי פרה מי סגי לה בראשה ורובה או לא היכא דנקיט מנא ונקיט לה לא תיבעי לך דסגי לה בראשה ורובה אלא כי תיבעי לך דנקיט מנא ולא נקיט לה מאי[ב] אמר ליה תניתוה ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה מבפנים ושותה מאי לאו [ג] דנקיט מנא ולא נקיט לה לא דנקיט מנא ונקיט לה והכי נמי מסתברא דאי נקיט מנא ולא נקיט לה מי שרי והתניא לא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאיליה הא אתמר עלה אמר אביי הכא באבום העומד ברשות הרבים גבוה עשרה וחצי ד' שהוא רה"י וראשו אחד נכנס לבין הפסין דחזי ליה לאבום דמקלקל ואתי לתקוניה ודרי ליה לדוולא בהדיה וקא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים וכי האי גוונא מי מיחייב והאמר רב ספרא אמר ר' אמי אמר ר' יוחנן המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך אלא זמנין דמתקן ליה והדר מעייל ליה וקא מעייל ליה מרה"ר לרשות היחיד תא שמע גמל שראשו ורובו מבפנים אובסין אותו מבפנים והא איבום כמאן דנקיט מנא ונקיט לה דמיא וקא בעינן ראשה ורובה אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת שאני גמל הואיל וצוארו ארוך ת"ש בהמה שראשה ורובה בפנים אובסין אותה מבפנים והא אבום כמאן דנקיט מנא ונקיט לה [ד] וקא בעינן ראשו ורובו מאי בהמה נמי דקתני גמל והתניא בהמה והתניא גמל [ה] מידי גבי הדדי תניא תנ"ה ר"א אוסר בגמל הואיל וצוארו ארוך [ו] א"ר יצחק בר אדא[ז] לא הותרו פסי בירואות אלא לעולי רגלים בלבד והתניא לא הותרו פסי בירואות אלא לגבי בהמה בלבד מאי בהמה בהמת עולי רגלים אבל אדם

מטפס

ליה מרה"ר אדעתא לאוקי ברה"י: לא תיבעי לך דסגי בראשה ורובה. דהא מתני' היא בדנקיט מנא דלא לאו דנקיט מנא קמיה למה הלריכו לאשה ורובה בפנים אבל הא מספקא לן דדילמא מתני' בדנקיט לה הוא: אובסין אותה מבפנים. מפרש בפ' מי שהחשיך (שבת ד' קיח:) שתובב לה מספוא הרבה על כרחה בבית הבליעה יותר מכדי אכילתה עד שנעשה כאיבום במעיה כשיצא למדבר ומתיירא שלא תמצא מאכל: והא איבום כמאן דנקיט מנא ונקיט לה הוא. שאם אינו אוחז בצואריו אינו יכול לתחוב וקא בעי ראשו ורובו ואיפשטו בעיא קמייתא לישנא קמא: מידי גבי הדדי תני לחו. דתנא בהמה לא תנא גמל ומאי בהמה גמל: אימתר נמי לא גרסי': צוארו ארוך. ואע"ג[ד] דרוב גופו מבפנים אם יתקפנו ויעקר[ד] לוארו יגיע עד רשות הרבים[ה]: בהמת עולי רגלים. אבל אדם אפי' עולי רגלים לא הותר לדלות ולשאת שיכול ליכנס לפנים ולשאת:

מטפס

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן כח.], ב) [שם], ג) שבת ס: כתובות לא. ע"ש, ד) [שבת יח. גיטין סד. נ"מ לד. לב.], ה) הגיגה י ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ונקט לה דמיא וקא בעינן לאשו: (ב) רש"י ד"ה הא אימתר וכו' ואנוס מתוקן לה לפניה נרסות הרבים כזה:

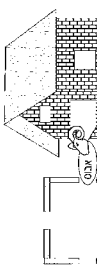

(ג) תוס' ד"ה וכי נקיט מנא ולא נקיט לה מי שרי:

הגהות וציונים

א) בכת"י ובדפו"ר גבי בהמה מאי מי בעינן ראשה ורובה: ב) במקום תיבות "א"ל תניתוה" הנוסח בכת"י וראשונים (וכ"ה בדפו"ר) תא שמע, ובודאי שהוא הנוסח הנכון (דק"ס) עי' בילקו"מ: ג) בכת"י ודפו"ר מאי מי סגי לה בראשה ורובה או לא ת"ש ובלבד שתהא וכו' (ועי' אות הקודם): ד) גי' הרא"ש אמי (גליון): ה) בדפו"ר דכל כמה שהיין בגת שותין ממנו בלא מעשר: ו) צ"ל לחוץ (דפו"ר): ז) בדפו"ר הנוסח ויוציא את הדלי אחריה (וכ"ה נכון, דק"ס): ח) בדפו"ר כלומר לעולם כי בעינן: ט) בדפו"ר נוסף אע"ג דהוה ראשה ורובה בפנים: י) ואי לאו דרוב כצ"ל [ח"מ] (גליון), וכן הגיה המהר"ם, הגהתם היא על פי הנוסח בכת"י ודפו"ר שסדר הדיבורים ברש"י הוא ד"ה "צוארו ארוך" ואח"כ ד"ה "מידי" וקאי על תירוץ רב ששת שאני גמל הואיל וצוארו ארוך דבעינן ראשה ורובה ומהני, וכ"ה באמת בכמה דפו', והמהרש"ל (בדפו"ר) שהיה לפניו נוסח דפוסים אלו הגיה ע"פ כת"י ודפו"ר שצ"ל "ראע"ג" כלפנינו וכן שצ"ל סדר הדיבורים ברש"י כלפנינו וקאי הדיבור אדברי ר"א שאוסר אפי' בראשו ורובו (וכמו שכתב באורך בגמ' ע"ש), והנה ע' להלן בסוף הדיבור הגהת הגלילון בשם המהרש"ל מה שכתב להוסיף בדברי רש"י וב' הגהות אלו משמו סותרים זה את זה דלפי הגהתו שבסוף הדיבור מהני ראשו ורובו בגמל, ונראה לומר שזאת ההגה היתה כתובה על גליון הגמ' שלו מחכם אחר והיא היתה לפי הסדר הישן בדיבורי רש"י ומעתיקי הגהותיו מגליון הגמ' שלו לא הבינו כוונת הדברים והעתיקו

הגהות וציונים

ה) בכת"י ובדפו"ר גבי בהמה מאי מי בעינן ראשה ורובה: ו) במקום תיבות "א"ל תניתוה" הנוסח בכת"י וראשונים (וכ"ה בדפו"ר) תא שמע, ובודאי שהוא הנוסח הנכון (דק"ס) עי' בילקו"מ: ז) בכת"י ודפו"ר מאי מי סגי לה בראשה ורובה או לא ת"ש ובלבד שתהא וכו' (ועי' אות הקודם): ח) גי' הרא"ש אמי (גליון): ט) בדפו"ר דכל כמה שהיין בגת שותין ממנו בלא מעשר: י) צ"ל לחוץ (דפו"ר): יא) בדפו"ר הנוסח ויוציא את הדלי אחריה (וכ"ה נכון, דק"ס): יב) בדפו"ר כלומר לעולם כי בעינן: יג) בדפו"ר נוסף אע"ג דהוה ראשה ורובה בפנים: יד) ואי לאו דרוב כצ"ל [ח"מ] (גליון), וכן הגיה המהר"ם, הגהתם היא על פי הנוסח בכת"י ודפו"ר שסדר הדיבורים ברש"י הוא ד"ה "צוארו ארוך" ואח"כ ד"ה "מידי" וקאי על תירוץ רב ששת שאני גמל הואיל וצוארו ארוך דבעינן ראשה ורובה ומהני, וכ"ה באמת בכמה דפו', והמהרש"ל (בדפו"ר) שהיה לפניו נוסח דפוסים אלו הגיה ע"פ כת"י ודפו"ר שצ"ל "ראע"ג" כלפנינו וכן שצ"ל סדר הדיבורים ברש"י כלפנינו וקאי הדיבור אדברי ר"א שאוסר אפי' בראשו ורובו (וכמו שכתב באורך בגמ' ע"ש), והנה ע' להלן בסוף הדיבור הגהת הגלילון בשם המהרש"ל מה שכתב להוסיף בדברי רש"י וב' הגהות אלו משמו סותרים זה את זה דלפי הגהתו שבסוף הדיבור מהני ראשו ורובו בגמל, ונראה לומר שזאת ההגה היתה כתובה על גליון הגמ' שלו מחכם אחר והיא היתה לפי הסדר הישן בדיבורי רש"י ומעתיקי הגהותיו מגליון הגמ' שלו לא הבינו כוונת הדברים והעתיקו

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פי"ג מהל' שבת הלכה יב:
יג ב מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה כט:
יד ג סמ"ע הלכה ל:

רבינו חננאל

[גבי] אדם הא תנן דבעי להכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה. פרה מאי מי בעינן להכניס ראשה ורובה למקום ששותה [אי לא והיכא דנקיט לה למנא ולא נקיט לה לבהמה. לא תיבעי לן דודאי בעינן להכניס ראשה ורובה למקום ששותה] כי תיבעי לן היכא דנקיט לה למנא ונקיט לה לבהמה מאי. ת"ש ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה בפנים ושותה מאי לאו דנקיט מנא ונקיט לה כו'. [איכא דאמרי גבי] אדם הא קאמרינן דסגי ליה בראשו ורובו בהמה מאי היכא דנקיט לה למנא ונקיט לה לבהמה דברי הכל סגי ליה בראשה ורובה כי תיבעי לן היכא דנקיט מנא ולא נקיט לה מאי. ת"ש ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה לפנים ושותה מאי לאו דנקיט מנא ולא נקיט לה ודחינן לא דנקיט מנא ונקיט לה הכי נמי מסתברא דאי לא נקיט לה מי שרי לה לאשקויה. והתניא לא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאיליה ודחינן הא אתמר עלה דהא בריתא אמר אבי הכא באיבוס העומד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ד' שהוא רה"י וראשו אחד נכנס לבין הפסין עסקינן חיישינן דלמא נפיק ומסגי עילולא ומפיק ליה [לדוולא] בהדיה ומנח ליה כ"א בארעא וקא מפיק מרה"י לרה"ר. ואקשינן ומאן דמפיק כי האי גוונא מי מיחייב והא אמר ר' יוחנן המפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהן

ליקוטי רש"י

גת. לעצור ענבים [ישעיהו ה, ב]. נקיים. אוסן [שבת קיז:]. מנא. כלי [שם קמג:]. ודרא ליה לדוולא. יטענו את הכלי [ע"פ גיטין סו. ב"מ קג:].

מטפס. לומז בידיו ורגליו בכתליס ונכנס ויוצא מטפס קרפי"ר בלע"ז: **מידי דחזי לאדם.** כיון דמיס מצוי להו מחיליה[ב] בעיגון מיס מסוכין: **אם היו**[ד] **רחבין.** ואיגו יכול לטפס מוכר לו למלאות ולסמות: **ויתן לפני בהמתו.** הוא עצמו איגו מוכר לאחוז הכלי לפניה: **מה הועילו.** בתמיה הכי הועילו למלאות מן הכור שהוא רשות היחיד: **אין בורגנין בבבל.** דלמר בכילד מעברין (לקמן ד' נה:) אם היו בורגנין חוץ לעיר בתוך ע' אמה ושיריס מתעברין עמה ומולדין מחוס העיר אס אלהן ומה הן בורגנין סוכות שעושין שומרי העיר ואיגו דבר קבוע וקאמר ר' ירמיה דהכא בורגנין אין בבבל כלו' ואין מתעברין עס העיר דבבבל איכא בידקי דמיא ושטפי להו הלכך לא תשיבי מידי: **בחוצה לארץ.** בשאר ארלות לבד מבבל: **דלא שביחי מתיבתא.** להיות תלמידים הולכים מעיר לעיר ללמוד תורה ופסקי בילאות לא הותרו אלא לעולי רגלים ולכיולא בהן שהולכין לדבר מלוה: דשביחי **גנבי.** דגנבי להו הלכך לא תשיבי להיות בתים: דשביחי **מיא.** ולא הותרו פסקי בילאות אלא למקום שלריכין מי גשמים לכנסן ולשתות מהן דאיכא דוחק: **אמרי דקאתיתי מברגש לבי כנישתא דדניאל.** שמעתי שאומרי' עליכם שאתם בתין מברגיס לבי כניסתא דדניאל בשבת. מקום היה בבבל שעס היה מתפלל דניאל לבתיכ[ו] וכוין פתיחן ליה בעיליתיה: **אמאי קא סמכיתו אבורגנין.** שיס בורגנין משבעים אמה לשבעים אמה: **מתוותא.** עיירות חריבות ונשאלו עס מחיצות[ז] מן הבתים ואמרי' התס בפ' כילד מעברין (שם נה:) נפש שלא נפרלה דהיינו מלבת קבר מתעברת עס העיר ואע"פ שאינה בית ממש: **בשבעים אמה ושיריס.** שני שלישי אמה. דהוא שיעור בית[ח] שאתים כאלר המשכן כדאמרי' לקמן (ד' מ.) נותנין קרפף לעיר בכל שבעים אמה ושיריס סמוך לעיר הוי עיר: **לכל תכלה ראיתי קץ.** לסוף כל דבר יש קץ למלות סופו שאבל מלותך לחבה מאד ואין קץ לתכלה שלה: **לא פירשו.** איזהו קץ שיעורה: **ויפרוש אותה לפני.** מגילת תורה שבעל פה שרלאתו: **וכן הוא אומר.** דקריס לשון פורעות הוא: **והגה.** לשון שמחה: **עשרים באמה.** אמה[ט] של הקדוש ברוך הוא: **ורחבה עשר.** כשהיא עפה היינו כפולה: **כי פשטת.** לכפילתה הוא עשרים **בעשרים: כי קלפת לה.** דתעיס קליפה זו ברוחם תבריתה שיהא כל כתיבתה מלד אחד: **הויא לה ארבעי'.** אורך ברוחב כ': **ושמים בזרת תכן.** [י] מדת עולם [כ] תלי אמה על תלי אמה לא ותשוב כמה תלי אמה על תלי אמה יש במגילה: [מ] בדפו"ר וכל ומתמיס כילד עשה מעשרים אמה רוחב לרוחות של רוחב תלי אמה הרי כאן ארבעים לרוחות וכל אחת[נ] ארבעים אמה לאורכה של מגילה הרי אלף ושס מאות אמה לאורך שהן שלשת אלפים ומתמיס זרתות: **דודאי תאנים.** סילוח נתוסת מלאתו תתיס: **מועדים.** מוכיס: הבכורות

מידי דחזי לאדם בעיגון. ולוכסין את הגמל דלעיל היינו נמי במידי דחזי לאדם אי נמי אילרי ברס"ו ולא בין הפסין אי נמי הואיל ותחילת התיקון הוי במידי דחזי לאדם שרי בכל ענין לעורך בהמה ואי"ת אמאי בעיגון מידי דחזי לאדם כיון דלא שרי אלא לעורך בהמה וי"ל שאם דלה לעורך בהמה ונשתיירו שם שרי לאדם והא דאמרינן בסמוך ואם היו רחבים לאדם נמי שרי היינו לדלות לכתחילה לעורך אדם אי נמי הא דאמרינן לא הותרו אלא לעורך בהמה היינו תחילת התיקון אבל בשכבר נתקן לעורך בהמה שרי אף לעורך אדם לכתחילה לדלות ואם היו רחבים שרי לתקן אפי' לעורך אדם ואתי שפיר הא דאמר לעיל[ד] אבר שראשה נכנס בבין הפסין מותר לטלטל מתוכה לבין הפסין ומבין הפסין לתוכה היינו השתא אפי' לעורך אדם:

מה הועילו ראשה ורובה של פרה. ואי"ת הועילו בדנקיט מנא ונקיט לה דאמר לעיל דשרי ובריתתא אילרי בדלא נקיט לה כדמוכח לעיל וי"ל דרב ענן משמע ליה לא יכולא אפילו בדנקיט מנא ונקיט לה אי נמי סבירא ליה דבנקיט מנא ונקיט לה לא בעיגון ראשה ורובה:

אחוי ליה הגר מתוותא. משמע דכפריס קטניס מקרו מתוותא דהואיל ולא היו יהועיס מכלל דקטניס היו וכפרק קמא דגטין (ד' ג.) קרי לעיירות גדולות מתוותא דקא אמרי' מתוותא דארעא דישראל קא תשיב גבי קינה וזימונה ועבדעה ומתוך כך נראה דאין להקפיד מה שכותבין בגט מתא פלוני בין עיר גדולה בין עיר קטנה ומיהו בקונטרס פי' כאן מתוותא עיירות חריבות ולפי זה אין ראיה דשמא גדולות היו ולפי שנתרבו לא היו יהועות:

אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה. בסלוק[ב] אז ראית וספרת יסד רבי אליעזר הקליר אלפים וארבע מאות בעולם מתריכה וחזו לפי שעושה זרת שלים אמה כמו שיסד והזרת מותתת עד שניס בסיע וארבעה אלבעות הוא הטפח והסיע ולפי חשבון דשמעתא הוי זרת חלי אמה וכל אמה כשתתלקנה לשתי ועבד יש בה ארבע זרתות אלך תימה כי לפי חשבונו היה לו להלק אמה לתשעה חלקים ואז יהיה בכל חלק זרת על זרת כי העולם זרת על זרת ואז יעלה לשבעת אלפים ומאתים והוא עושה העולם זרת על אמה וזה מנין לו (ג) וגם סובר דוכל בשלים עפר הארץ[ד] היינו שלים אמה והוא עלמו יסד גיא וכל עפרה בלרלה הכילו משמע דאלבע שלישי היינו אלבע הקרוי אמה קרי ליה לרלה ולא לפרס וכל בשלים באלבע שלישי ובמסכת יומא (ד' יט:) קרי לרלה אלבע שאצל הגדול ולרלה היינו לרה דלא של אגודל[ה]: מפני

מטפס ועולה מטפס ויורד איני והאמר רב יצחק אמר רב יהודה אמר שמואל לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד ואי לבהמה מה לי חיים מה לי מכונסין בעינן מידי דחזי לאדם גופא לא הותרו פסי ביראות אלא לבהמה בלבד אבל אדם מטפס ועולה מטפס ויורד א ואם היו רחבין אפילו לאדם נמי ב ולא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך לפני בהמה ושותה מאיליה מתקיף לה רב ענן אם כן מה הועילו פסי ביראות מה הועילו למלאות מהן אלא מה הועיל ראשה ורובה של פרה ג אמר אביי הכא במאי עסקינן ד באיבום העומד ברה"ר גבוה עשרה ורוחב ארבעה וראשו נכנס לבין הפסין וכו' ה אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב אין בורגנין בבבל ולא פסי ביראות בחו"ל בורגנין בבבל לא דשכיחי בידקי פסי ביראות בחו"ל לא דלא שכיחי מתיבתא אבל איפכא עבדינן א"ד אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב אין בורגנין ו ופסי ביראות לא בבבל ולא בחו"ל בורגנין בבבל לא דשכיחי בידקי בחו"ל נמי לא דשכיחי גנבי פסי ביראות בבבל לא דשכיחי מיא בחוץ לארץ נמי לא דלא שכיחי מתיבתא א"ל רב חסדא למרי בריה דרב הונא בריה דרב ירמיה בר אבא אמרי אתיתו מברגש לבי כנישתא דדניאל דהוה תלתא פרסי בשבתא אמאי סמכיתו אבורגנין הא אמר אבוה דאבוה ז משמיה דרב אין בורגנין בבבל ח נפק ואחוי ליה הנהו מתוותא דמבלען בשבעים אמה ושיריים: אמר רב חסדא דריש מרי בר מר מאי דכתיב ט לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד דבר זה אמרו דוד ולא פירשו אמרו איוב ולא פירשו אמרו יחזקאל ולא פירשו עד שבא זכריה בן עדו ופירשו אמרו דוד ולא פירשו דכתיב לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד אמרו איוב ולא פירשו דכתיב י ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים אמרו יחזקאל ולא פירשו יא דכתיב יב ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור וכתוב אליה קינים והגה והי קינים זו פורענותן של צדיקים בעולם הזה וכן הוא אומר יג קינה היא וקוננוה והגה זו מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא וכה"א יד עלי הגיון בכנור והי זו היא פורענותן של רשעים לעתיד לבא וכן הוא אומר טו הוה על הוה תבא עד שבא זכריה בן עדו ופירשו דכתיב טז ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגילה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה וכי פשטת לה הויא לה יז עשרין בעשרין וכתיב היא כתובה פנים ואחור וכי קלפת לה כמה הויא לה ארבעין בעשרין וכתיב יח מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וגו' נמצא כל העולם כולו אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה ואמר רב חסדא דריש מרי בר מר מאי דכתיב יט והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' הדוד (ה)אחד תאנים טובות מאד כתאני הבכורות

עדו ופירשו ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגילה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשרה באמה. פי' עפה כפולה כדמתרגמינן רבוע יהיה כפול ארבעה יהא עיף כי פשטת לה כמה הויא עשרים בעשרים והיא כתובה פנים ואחור כי קלפת לה ומשויית ליה לאחור בהדי פנים כמה הויא ארבעין בעשרין וכתיב שמים בזרת תכן נמצא העולם כולו זרת על זרת [שהן] ארבעין אמה בעשרין משתכח (בברייתא) [באוריתא] ת"ת אמה וכל אמתא אית בה ד' זרתות ב' זרתות אורך וב' זרתות רוחב. נמצא אורך המגילה שלשת אלפים ומאתים זרת ברוחב זרת וזו היא שיעור התורה נמצא שיעור העולם זרת והוא הג' אלפים ומאתים חלקים בתורה: **הדוד האחד** תאנים טובים מאד אלו צדיקים גמורים והתאנים הרעות רשעים גמורים כו':

מי בר מר מאי דכתיב כ והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' הדוד (ה)אחד תאנים טובות מאד כתאני הבכורות

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ע' תוס' פסחים כ. ד"ה ינסם ותוס' כ"ק ס: ד"ה לעולם], ב) [לעיל כ:], ג) [שם], ד) [תוס' דלר"ע פ' כה], ה) ע' לעיל כ. וברש"י שם ד"ה כלום, ו) דניאל ו יא, ז) כ., ח) [לפרקש שקלים], ט) ישעיה מ יב (ראה תורה אור השלם אות ח), י) [וע"ע תוס' מנחות לה: ד"ה וכמה].

הגהות הב"ח

(א) גמ' מטפס ויורד מיי' והא אמר רב יוסף מ"ל אמר רב יוסף אמר ר' יהודה אמר שמואל כ"כ ע"ל דף כ"ג: (ב) תוס' ד"ה אמר וכו' וזה מיין לו ואם סופר דוכל בשלים עפר הארץ שליש היינו אמה דהוא עלמו וכו' משמע דאינגע שליש דהיינו:

גליון הש"ס

גמ' א"ר יהודה אמר שמואל לא הותרו פסי ביראות. עיין שבת דף לט ע"ב תוס' ד"ה אלא: רש"י ד"ה ושמים. חצי אמה על חצי אמה. עיין לעיל דף ד ע"ל בכס"י ד"ה אלו הקלעות:

ליקוטי רש"י

[נדפס בעמוד ב]

הגהות וציונים

(א) בכת"י נוסף כאן (במקום וכו') כל הסיום בדברי אביי שהובא בגמ' לעיל בעמוד הקודם דזמנין דחזי ליה וכו' מרה"י לרה"ר וכי האי גוונא מי מחייב והאמר רב ספרא וכו' אלא זמנין דמתקן ליה וכו' מרה"ר לרה"י (והשמיטוהו כאן מפני שכבר הובא למעלה ב' פעמים אבל כאן הוא עיקר מקומו): (ב) צ"ל אבוה דאבוך (כת"י ודפו"ר), בשאר דפו"י דאבו' ופשטוהו בטעות (דק"ס): (ג) בכת"י ודפו"ר וכי פשטת לה כמה הויא עשרים בעשרים: (ד) בדפו"ר נוסף אם היו הבירות רחבין: (ה) בדפו"ר נוסף ונשארו שם מחיצות קיימות: (ו) צ"ל דהוא שיעור קרפף סאתים כחצר המשכן כדאמרינן לקמן (דף כג ע"ב) ותנן (לקמן נז ע"א) נותנין קרפף וכו' (כת"י ודפו"ר): (ז) בדפו"ר באמתא של הקב"ה: (ח) בדפו"ר נמצא מדת עולם חצי אמה וכו' כמה חצאי אמה על חצאי אמה יש במגילה: (ט) בדפו"ר וכל אחת ארכה ארבעים אמה וכו': (י) וכ"ה בכת"י (וע"ל רש"ש):

תורה אור השלם

א) לְכָל תַּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד: [תהלים קיט, צו]

ב) אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה וּרְחָבָה מִנִּי יָם: [איוב יא, ט]

ג) וַיִּפְרֹשׂ אוֹתָהּ לְפָנַי וְהִיא כְתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר וְכָתוּב אֵלֶיהָ קִנִים וְנֶהֱגֶה וְהִי: [יחזקאל ב, י] ד) קִינָה הִיא וְקוֹנְנוּהָ בְּנוֹת הַגּוֹיִם תְּקוֹנְנֶנָּה אוֹתָהּ עַל מִצְרַיִם וְעַל כָּל הֲמוֹנָהּ תְּקוֹנְנֶנָּה אוֹתָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: [יחזקאל לב, טז] ה) עָלַי עָשׂוֹר וְעָלַי נֵבֶל עָלַי הִעָּיוֹן בְּכִנּוֹר: [תהלים צב, ד] ו) הָוָה עַל הָוָה תָּבוֹא וְשִׁמְעָה אֶל שְׁמוּעָה תִּהְיֶה וּבִקְשׁוּ חָזוֹן מִנָּבִיא וְתוֹרָה תֹּאבַד מִכֹּהֵן וְעֵצָה מִזְּקֵנִים: [יחזקאל ז, כו] ז) וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי רֹאֶה מְגִלָּה עָפָה אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה: ח) מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל הָאָרֶץ יָשְׁקַל בְּשָׁלִשׁ עָפָר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם: [ישעיה מ, יב] ט) הִנֵּה שְׁנֵי דוֹדַאי תְּאֵנִים מוֹעֲדִים לִפְנֵי הֵיכַל יְיָ אַחֲרֵי הַגְלוֹת יְכוֹנְיָה בֶּן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶת שָׂרֵי יְהוּדָה וְאֶת הֶחָרָשׁ וְאֶת הַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלִם וַיְבִיאֵם בָּבֶל: הַדּוֹד אֶחָד תְּאֵנִים טֹבוֹת מְאֹד כִּתְאֵנֵי הַבִּכּוּרוֹת וְהַדּוֹד אֶחָד תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ: [ירמיה כד, א-ב]

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פי"ז מהל' שבת הל' ו:
מח ב ג ד מיי' שם הל' ו ל והלכה לב:
יז ה מיי' פ' כ"ם מהל' שבת הלכה ג סמג לאוין סה טוש"ע מ"ח סי' שלח סעיף ו:

רבינו חננאל

והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך ואמרינן חיישינן דלמא בחר דמנח ליה הדר מעייל ליה וקא מעייל מרה"ר לרה"י. **ת"ש גמל שראשו ורובו לפנים** אובסין אותו בפנים והא איבוס כמאן דנקיט למנא [ונקיט לה] דמי. וקא בעי ראשו ורובו של גמל. ודחי ר' אלעזר שאני גמל דהאיל הצוארו ארוך: **תניא לא תחיתו פסי ביראות אלא לעולין לרגל** ואוקימנא לבהמת עולי רגלים בלבד אבל אדם מטפס ויורד ושוהה מטפס ועולה. פי' מטפס מסתרך מלשון שממית בידיה תתפש והיא בהיכלי מלך ואם הבורות רחבין שאין יכולין לטפס ולירד אפילו לאדם נמי. פי' אם היו הבורות רחבות שאין אדם יכול לטפס ולירד מותר למלאות גם לאדם ולא ממלא אדם ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאליה **ואקשינן** א"כ מה הועיל ראשה ורובה של פרה ואוקמה אביי (באותו) [באיבוס] העומד ברה"ר. **איני והא אמרי' משמיה דשמואל** לא הותרו פסי ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד. ואי' לבהמה מים חיים למה לי **ושנינן** דלמא בעינן כעין מידי דחזי לאדם. **איכא דאמרי אמר רב יהודה בר אבא אמר רב אין** בורגנין ולא פסי ביראות לא בבבל ולא בחוצה לארץ. פי' בורגנין כמין שובכין עשוין בשדות לאצור בהן תבואה ובמקום שמצורים בידקי דמיא דזמנין דסלקי ושטפי להו לא עבדי וכן אי חיישינן משום גנבי לא שבקי פירי בבורגני הלכך בבבל דשכיחי בידקי דמיא ובחוצה לארץ דשכיחי גנבי לא עבדי בורגנין. **פסי ביראות נמי בבבל שכיחי מיא** בכל מקום ולא צריכי להשקות ממי הבארות ובחוצה לארץ נמי לא שכיחי מתיבתא ולא צריכי רבים למיתי לפרקא במקום עולי רגלים. **א"ל רב חסדא למרי בריה דרב הונא** אמרי דקא אתיתו בשבת מברגש לבי כנישתא דדניאל ג' פרסי אמאי סמכיתו אבורגנין **והאמר** אבוה דאימך אין בורגנין בבבל כלומר אין תורת בורגנין בבבל. **נפק אחוי ליה הנהו מתוותא.** פי' כגון כפרים שסמוכין זה לזה בתוך ע' אמות ושיורים וכאלו הללו תלתא פרסי חדא מדינה היא ביון דלית ביניהו יתר רחב משבעים אמה ושיורים כתנן וכן ג' כפרים המשולשים אם יש בין ב' החיצונים קמ"א אמה ושליש אמה עשה האמצעי את שלשתן להיות אחד: **כתוב לכל תכלה ראיתי קץ רחבה** מצותך מאד אמר דוד ולא פירשו וכן איוב וכן יחזקאל עד שבא זכריה בן

כא: עושין פסין פרק שני עירובין

הבכורות. תאנים חטובות הממהרות להתבשל: שאוגדות. קוסרות פתחן לעורך בעליהן שאינן נבעלות לאחרים אוגדות לשון אגודה. ל"א שמגידות פתחיהן כסרוגה דס אומרת לבעלה ויפרוש הימנה: הדשים. דברי סופרים: גם ישנים. דברי תורה: דודי צפנתי. ושמרתי כל אלה לך לשמך: **פעמים פעמים ניתנה.** שתהא זו מלשה וזו ישנה: **דברי סופרים.** מלשים שנתחדשו בכל דור ודור לגדור גדר וסייג: ויותר מהמה. לעיל מייתי כתיב דברי חכמים כדרבנות אלו דברי תורה שנמסרו למשה על פה שנחלקו בהן חכמי ישראל לאחר שנתמעט הלב ושכחו[1] כדכתיב בסיפיה דקרא נתנו מרועה אחד זה משה וכתיב בתריה ויותר מהמה בני הזהר[2] ממה שניתן בסיני בכתב שהוא עיקר בני הזהר באלו שבעל פה שגם הם עיקר אלא לכך לא נכתבו שאין קץ לעשות ספרים הרבה בכל אלה: **עשה ולא תעשה.** יש בהן שאין בהן חיוב מיתה אבל דברי סופרים חייבין מיתה על כולן כדכתיב (קהלת י) ופורץ גדר ישכנו נחש[3]: **ולהג הרבה.** המלעיג עליהן ביגיעת בשר מידן[4]: **כל ההוגה בהן.** בכל שעה שאדם מחזר בדברי תורה מולא בהן[5] טעם[6]: **הגרסי.** שם מקוס ל"א שהיה טותן גריסיס: **וחיי תלויין בחייך.** שאין לי אלא מה שאתה טותן ומזמן לי: **בילדותו.** שהיה יכול לקבל[7] טורח ועיגוי: **שלמה תיקן עירובי חצירות.** וגזר שלא להוציא מרשות היחיד לרשות היחיד תחילה לעשות סייג והרחקה לאיסור תורה שלא יבוא להחיר מרשות הרבים לרשות היחיד והיינו דכתיב ואיזן וחקר תיקן משלים שעשה אזנים לתורה כאזני כלי שאומזין אותו בם: **וידים.** עטילת לדים לעשות סייג לטהרות: **כרכים.** מקוס שוויקים הן ויאוב גדול ורגל רוכלין וסוחרין מצויה שם לפיכך גזל ועריות נוהג בהן: **השדה.** בני (פ) בגא ועובדי אדמה ועוסקין בתורה ממון דוחק: **סמדר.** גדול מפרח כך משנה מפורשת יותר מן המקרא: **הנצו הרמונים.** גדלו כל צרכן וכבר הגן גדל שביעותיו כעין שומר שיש לאגוזים קטנים: **משל.** טעם: **אגמריה בסימני טעמים.** קבע לה מסורת וסימנין בין בתיבות המקרא בין פגרסא של משנה[8]: **ועשה לה אזנים.** שתיקן עירובין ולדים וגזר על השניות לעריות כדמפרש ביבמות (כא.) וע"י כך אוחזין ישראל במלות שנתרחקו מן העבירה כדרך שנוח לאחוז בכלי שיש לו בית יד משאין לו:

מפני מה לא נכתבו. **אז** [1] וגם בהלכה למשה מסיני [2] לא נתנו כדי שלא ישתכחו:

מוטב אמות מיתת עצמי. אף על גב דבפ' קמא (ד' יח.) אמר ארבעה דברים פטורין בממונה רחילת ידיס וכל שכן בממקוס סכנה מחמיר על עצמו היס:

בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים. אף על גב דתיקן נמי שניות כדאמר בפרק שני דיבמות (ד' כא.) הא דלא תשיב הכא משום דלאו בבת אחת תיקן ואחר בת קול תיקן ומדכתיב איזן וחקר תיקן משלים הכא משמע נמי שהכא תקנות עשה: אלא

הבכורות והדוד (ה)אחד תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה מרוע תאנים הטובות אלו צדיקים גמורים תאנים הרעות אלו רשעים גמורים ושמא תאמר אבד סברם ובטל סיכוים ת"ל [3] הדודאים נתנו ריח אלו ואלו עתידין שיתנו ריח דרש רבא מאי דכתיב הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא [4] ועל פתחינו כל מגדים אלו בנות ישראל שמגידות פתחיהן לבעליהן ל"א שאוגדות פתחיהן לבעליהן [5] חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתים א"ל רב חסדא לההוא מדרבנן דהוה קא מסדר אגדתא קמיה מי שמיע לך

חדשים גם ישנים מהו אמר ליה אלו מצות קלות ואלו מצות חמורות א"ל [6] וכי תורה פעמים פעמים ניתנה אלא הללו מדברי תורה והללו מדברי סופרים דרש רבא מאי דכתיב [7] ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו' בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה ודברי סופרים [8] כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה שמא תאמר אם יש בהן ממש מפני מה לא נכתבו אמר קרא עשות ספרים הרבה אין קץ [9] ולהג הרבה יגיעת בשר א"ר פפא בריה דרב אחא בר אדא משמיה דרב אחא בר עולא מלמד [10] שכל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת מתקיף לה רבא מי כתיב לעג [11] להג כתיב אלא כל ההוגה בהן טועם טעם בשר תנו רבנן מעשה בר"ע שהיה חבוש בבית האסורין והיה ר' יהושע הגרסי משרתו בכל יום ויום היו מכניסין [12] לו מים במדה יום אחד מצאו שומר בית האסורין אמר לו היום מימך מרובין שמא לחתור בית האסורין אתה צריך שפך חציין ונתן לו חציין בשבא אצל ר"ע אמר לו יהושע אין אתה יודע שזקן אני וחיי תלויין בחייך סח לו כל אותו המאורע אמר לו תן לי מים שאטול ידי אמר לו לשתות אין מגיעין ליטול ידיך מגיעין אמר לו מה אעשה שחייבים עליהן מיתה מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי אמרו לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו כששמעו חכמים בדבר אמרו מה בזקנותו כך בילדותו על אחת כמה וכמה ומה בבית האסורין כך שלא בבית האסורין על אחת כמה וכמה [13] אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה [14] עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה [15] בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומר [16] חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר דרש רבא מאי דכתיב [17] לכה דודי נצא בכפרים נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דודי לך לכה דודי נצא השדה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אל תדיני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות ושבועת שוא ושבועת שקר נצא השדה בא ואראך תלמידי חכמים שעוסקין בתורה מתוך הדחק נלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרים בא ואראך אותם [18] שהשפעת להן טובה והן כפרו בך נשכימה לכרמים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות נראה אם פרחה הגפן אלו בעלי מקרא פתח הסמדר אלו בעלי משנה הנצו הרמונים אלו בעלי גמרא שם אתן את דודי לך אראך כבודי וגודלי שבח בני ובנותי אמר רב המנונא מאי דכתיב [19] ודבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל על כל דבר ודבר של סופרים חמשה ואלף טעמים דרש רבא מאי דכתיב [20] ויותר שהיה קהלת חכם עוד לימד דעת את העם [ו]איזן וחקר תיקן משלים הרבה לימד דעת את העם דאגמריה בסימני טעמים ואסברה במאי דדמי ליה [ו]איזן וחקר תיקן משלים הרבה [21] אמר עולא אמר רבי אליעזר [22] בתחילה היתה תורה דומה לכפיפה [23] שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים [24] קווצותיו תלתלים אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות [25] שחורות כעורב [26] במי אתה מוצאן במי שמשכים

לעג. מ"מ אמת הוא שנידון בצואה רותחת כדאמרינן בהניזקין (גיטין נז ע"א) **גבי ישו הנוצרי:** ג] בדפו"ר **היה מכנים** לו, ולשון יפה הוא (דק"ס): **ג]** צ"ל בא ואראך **זרעו של עשו** שהשפעת (כת"י ודפו"י שלפני הצענזור): **ד]** [צ"ל **אלעזר**] (גליון), כ"ה בכת"י וכ"ה נכון דעולא תלמיד ר' אלעזר היה (דק"ס): **ה]** ס"א **לקופה** (גליון), ע"פ מהרש"ל וכ"ה בכת"י ובע"י (ושתי הנוסחאות שוות, דק"ס): **ו]** תיבות "בני הזהר" ליתא בכת"י ובדפו"ר (וברש"י שבע"י): **ז]** בכת"י ובדפו"ר נוסף **והיינו צואה** (ונשמט מן הצענזור, דק"ס): **מ]** בדפו"ר מוצא בהן **דברי** טעם: **מ]** בכת"י ובדפו"ר שהיה יכול **לסבול** (וכ"ה ברש"י שבע"י):

עין משפט נר מצוה

יח **א** מיי' פ"ז מהלי' עירובין הל' ב סמג עשין ס:

יט ב מיי' פ"ג מהלכות מ"מ הל' יב טוש"ע י"ד סי' רמז סעיף כא:

רבינו חננאל

הדשים גם ישנים דודי צפנתי לך הן דברי תורה ודברי סופרים. בני הזהר עשות ספרים. פי' **הזהר** בדברי סופרים [יותר] מד"ת. שדברי תורה עשה ולא תעשה ודברי סופרים העובר על דברי חכמי' חייב מיתה. כדתנן [ברכות י"א] אמרו לו לר' טרפון כדיי היית לחזוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל וכל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת: **ת"ר מעשה בר' עקיבא** שהיה חבוש בבית האסורים ולא מצא מים ליטול ידיו ואמר מה אעשה העובר על דברי חכמים חייב מיתה אמר מוטב לי שאמות מיתת עצמי ואל אעבור על דעת חבירי כו'. **בשעה** שתיקן שלמה **עירובין** וגזר טומאה על הידים כדמפרש בתחלת שבת. יצתה בת קול ואמרה לו בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני [ואומר] חכם בני שמח לבי ואשיבה חורפי דבר. **נשכימה לכרמים** אלו [בתי] כנסיות ומקדש. נראה אם פרחה הגפן אלו בעלי מקרא. פתח הסמדר אלו בעלי משנה הנצו הרמונים אלו בעלי החלמוד. **על כל דבר ודבר של תורה** אמר ג' אלפים משל ועל כל דבר ודבר של סופרים אמר ג' אלפים ה' טעמים שנאמר ויהי שירו חמשה ואלף. **קווצותיו תלתלים שהורות** כעורב במי אחה מוצא תלי תלים של הלכות במי

חשק שלמה על ר"ח

ה) [אולי ע"ס סוא ופ"ל ממסה ואלף ממו לאיתא לפניו פגמ"].

ליקוטי רש"י

[שייך לעמוד א]

פנים ואחור. מה דהוה מן קרוש ומה דעמיד למהוי כפופה. **קרנים.** פורקעות של לדיקים בעולם הזה. **והגה.** מתן סמכן שיגנו עליו לעמיד לנפ'. **דחי.** נהי של רשעים לעולם הבא [יחזקאל ב, ו]. **הוד על הוד.** מאורע על מאורע הויה אחר הויה ומעמה מכבו לשון סבר [שם ז, כח]. **מגילה עפה.** דמיומיו פירסו כפולה ואמרו שהמורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד מג' אלפים ומאתים בתורה כלאיתא בגיטרוגין ויומתן מיגיגה מגילתא פרחא פורחת בתורה ולפי פסוקו של פרשה מגלת פורעגות היתה והיא שלאה (יחזקאל ג) וכתוב אליה קינים והגה והי [זכריה ה, א]. **בשעלו.** בהליכתו שנאמר דרכה בים סוסיך (חבקוק ג) בשעלו כמו (במדבר כב) משעול הכרמים שבל ל"ש שעל שם כלי הוא וכן (יחזקאל יג) בשעלי שעוריס. **תכן.** תמוגלת"ל בלע"ז לשון מדה ומנין כמו (שמות ה) ומוכן לבניס תתנו [ישעיה מ, יב]. **דודאי.** קלרות [ירמיה כד, א]. [צ"ב שייך לעמוד א]

הבכורות. שביאלו כל נרכן בתחלה בכורי תאניות שהם חביבות על מוצאיהם בראשיהם [ירמיה כד, ב]. **הדודאים נתנו ריח.** לדולאי התאנים הטובות והרעות בעניין שנאמר הראיתם ה' והנה שני דולאי תאנים וגו' הדוד אחד תאנים טובות וגו' והדוד השני תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה אלו פושעי ישראל עכשיו שהיהם נתנו ריח כולם מנקביים פעיר. **חדשים גם ישנים.** שאדם שופרים עם הישנים שבתנה עלי. **צפנתי לך.** לשמך ולעניותך צפנתי בלבי, ד"א צפנתי להראות לך שקיימתים [שיר השירים ז, יד]. **ויותר מהמה.** ויותר מיוסר דברי אמת דברים הכתובים בספרים המוכרים לעמלה. **בני הזהר.** בני הזהר. לשמור דברי חכמים ואם תאמר אם יש בהם לוהר למה לא נכתבו. **עשות ספרים הרבה אין קץ.** אם נתנו לכתוב לא הספקנו. **ולהג הרבה יגיעת בשר.** ואם בא לתת לב לגירסא מבלות יומר ממה שאין הלב מעיז יגיעה ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל אך סוף דבר וכו' [קהלת יב, יב]. **עירובין.** מזיזס להוצאת שבת שאסור להוציא מרשותו לרשות חבירו ואע"פ שמיהס רס"ל [שבת יד:]. **חכם בני.** שתחכם בני. **ושמחה לבי.** ותהא לבי שמח בך [משלי כז, יא]. **נלינה בכפרים.** עליה בכופרים בא ואראך בני עשו שהשפעת לה הסס עוזה וכופרים בך. **פתח הסמדר.** כשהפרח נופל והבנעים מיכרים הוא פתוח הסמדר ולכם דומה בעלי משנה שהם קרובים לימות מהם בהוצאת המורה [שיר השירים ז יב, יג]. **ויותר שהיה קהלת חכם.** ויותר ממה שנתנה בספר זה היה קהלת חכם. **ואיזן.** עשה אזנים לתורה בקופה זו שאין לה אזנים לאחז בה ובא ועשה לה אזנים שאיתקן עירובין לשיע שמיכת שבת ונטילת ידים שיע לעריות [קהלת יב, ט]. **כפיפה.** של [שבת קלט:]. **אזנים.** של קופה לאחז בהן הקופה ומשתמרת שלא תפול ה"ג ע"י שמיות מתרתקין מן העריות [יבמות כא.]. **קווצותיו.** מתלפות [עי' שופטים טז, יג].

מסורת הש"ס עם הוספות

פ) [מולין דף קפ:], **ב)** בלכות דף ד: [רעי' מהרש"א], **ג)** גיטין נז., **ד)** סנה יד:, **ה)** יומות כא., **ו)** עי' תמורה טז ע"א, **ז)** ירושלמי ברכות פ"א ה"ד, **ח)** עי' לקמן נד רע"ב, **ט)** עי' לקמן נד סוע"ב (מהרש"ח), **י)** [עי' שו"ת חות יאיר סי' קכב כוונת חוס' מזה].

הגהות הב"ח

(פ) רש"י ד"ה הסדה בני באבא ועובדי:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מפני. **לא נתנו כדי שלא** ישתכחו. עיין משוכת חו"י סי' [ק]לב:

הגהות מהר"ב רנשבורג

אן תוס' ד"ה **מפני** וכו' וגם בהל"מו **לא נתנו כדי שלא** ישתכחו. עי' יומות דף עז ע"ב חוס' ד"ה הלכה ובמו"ת חו"י סימן קל"ב ובמו"ת חוט השני סי' ל"ג:

תורה אור השלם

א) הַדּוּדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ:

[שיר השירים ז, יד]

ב) וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר:

[קהלת יב, יב]

ג) בְּנִי אִם חָכַם לְבָךְ יִשְׂמַח לִבִּי גַּם אָנִי:

[משלי כג, טו]

ד) חָכָם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי וְאֶשִּׁיבָה חֹרְפִּי דָּבָר:

[משלי כז, יא]

ה) לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים: נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת דֹּדַי לָךְ:

[שיר השירים ז, יב-יג]

ו) וַיִּדַּבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וְאָלֶף:

[מלכים א' ה, יב]

ז) וַיֹּתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד דַּעַת אֶת הָעָם וְאַזֵּן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה:

[קהלת יב, מ]

ח) רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב:

[שיר השירים ה, יא]

הגהות וציונים

מ) בדפו"י יש על זה דיבור תוס' (ונשמט מן הצענזור) **מי כתיב**